

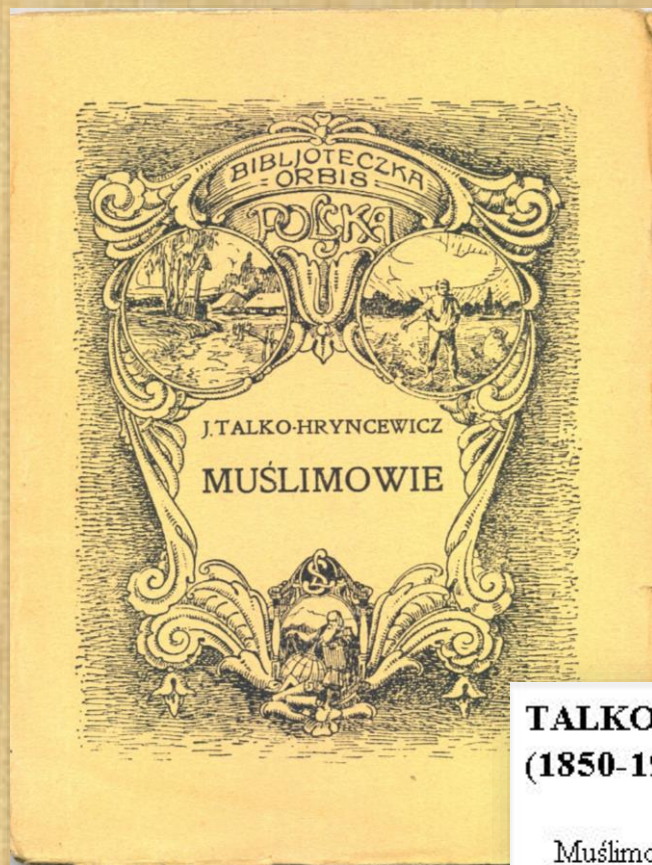
CYMELIA ZE STAREJ SZAFY

*Muślimowie
czyli
tak zwani Tatarzy litewscy*

Juliana Talko-Hryncewicz

ze zbiorów
Biblioteki Publicznej
im. Marii Konopnickiej
w Suwałkach

W 1985 roku do zbiorów suwalskiej księżnicy zakupiono publikację poświęconą historii Tatarów litewskich. Ówczesna wartość książki zamknęła się sumą 500 złotych. Wydawnictwo ze względu na rok wydania – 1924, wpisano do inwentarza czyteln i przeznaczono do udostępniania prezencyjnego.

TALKO-HRYNCEWICZ, Julian **G. Z.**
(1850-1936).

Muślimowie czyli tak zwani Tatarzy litewscy / Julian
Talko-Hryniewicz.

Kraków : nakładem Księgarni Geograficznej „Orbis”,
1924. - 126 stron : ilustracje, mapy, portrety ; 16 cm.

(Biblioteczka Geograficzna „Orbis”. Seria 3, Polska,
Ziemia i Człowiek. ; T.7)

Tatarzy - historia ; Litwa ; Polska

Karta katalogowa – zbiory suwalskiej Biblioteki Publicznej
im. Marii Konopnickiej

Książkę wydała krakowska firma – Księgarnia Geograficzna „Orbis”. Założył ją w 1922 r. Ludomir Sawicki (1884-1928) – geograf, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, redaktor. Księgarnia działała w Krakowie przy ulicy Barskiej, pod numerem 41. W 1924 r. została dodatkowo uruchomiona drukarnia – Tłocznia Geograficzna ORBIS.

Sygnet graficzny
Księgarni Geograficznej „Orbis”

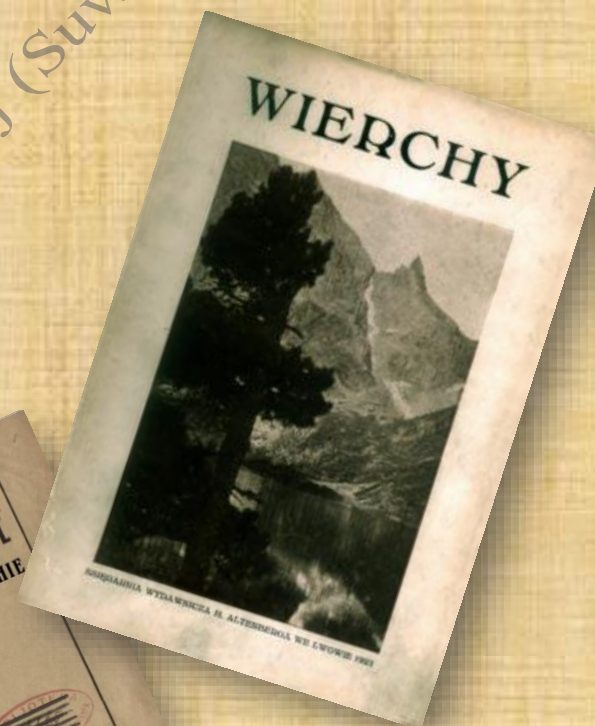
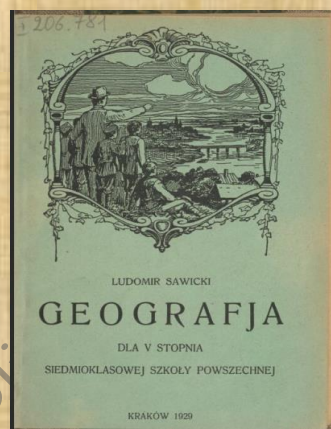
Stefan Wojciechowski pisał, iż: *Księgarnia przejęła skład główny wydawnictw kartograficznych Pol. Tow. Krajoznawczego, lwow. „Atlasu” oraz zakładu G. Freytag i Berdt w Wiedniu, utrzymywała kontakty z firmami niem., franc., i ang., skąd sprowadzała wszelkie publikacje z dziedziny geografii. Nakładem i drukiem własnym firma wydawała książki i podręczniki w seriach: „Prace Instytutu Geograficznego UJ” (od 1923), „Biblioteczka Geograficzna Orbis” (od 1924), „Krakowskie Odczyty Geograficzne” (od 1924), czasopisma: „Wiadomości Geograficzne” (...), „Orli Lot” (...), „Wierchy”¹.*

W 1928 r., po śmierci Sawickiego, prowadzenie przedsiębiorstwa przejęła jego żona – Maria. Ostatecznie, zarówno drukarnia jak i księgarnia uległy likwidacji w 1939 r.

¹ Słownik pracowników książki polskiej, red. I. Treichel, Warszaw-Lódź 1972, s. 789.

Księgarnia specjalizowała się w wydawnictwach dydaktycznych, metodycznych i kartograficznych, wydawała:

- podręczniki,
- lektury,
- dzieła naukowe,
- mapy: ściennie, podręczne,
- atlasy,
- pomoce naukowe: globusy, ilustracje, obrazy, tablice edukacyjne.

Książka, poświęcona historii Tatarów litewskich, ukazała się jako siódmy tytuł w ramach serii wydawniczej „Biblioteczka Geograficzna Orbis”. Seria, będąca rodzajem krótkich monografii historyczno-etnograficznych, wyróżniała się charakterystyczną szatą graficzną i niewielkim formatem. Okładka, z ciekawą grafiką, prócz autora i tytułu publikacji zawierała nazwę serii, sygnet graficzny księgarni i ciekawe elementy geometryczno-florystyczne. To one identyfikowały książki wydawane przez krakowską Księgarnię Geograficzną „Orbis”.

Słów kilka o autorze...

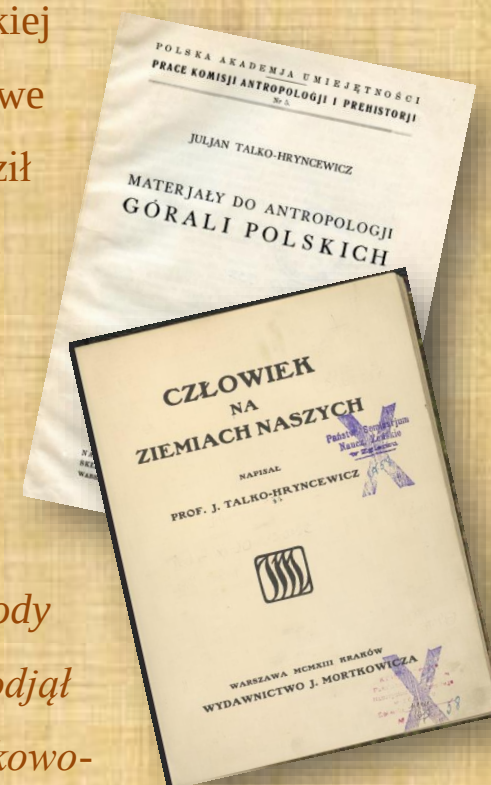
Julian Talko-Hryncewicz

Źródło: <https://polona.pl/item/portret-juliana-talko-hryncewicza,NzE0MzgyNDM/>

Julian Talko-Hryncewicz (1850-1936) – profesor Uniwersytetu Wileńskiego i Jagiellońskiego, członek Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności oraz Towarzystwa Historycznego we Lwowie, lekarz, antropolog i etnograf, badacz Syberii. Urodził się w 1850 r. na Litwie w miejscowości Rukszany k. Kowna.

Przyszłe życie Juliana w dużej mierze ukształtowała osobowość dziadka Adama Fischera, człowieka wielkiej zacności, wziętego lekarza, który — jak J. Talko-Hryncewicz wspominał po latach — „oprócz chorych i książek, nie miał żadnych innych zajęć i nałogów”. Młody

Julian starał się iść w jego ślady, toteż po ukończeniu gimnazjum w Petersburgu podjął decyzję o studiach medycznych. Początkowo brał udział w zajęciach naukowo-dydaktycznych w Akademii Medyko-Chirurgicznej w Petersburgu, później (w 1873 r.) przeniósł się na Uniwersytet Kijowski. W tejże uczelni otrzymał dyplom lekarza².

² J. Supady, *Zasługi polskiego lekarza i antropologa Juliana Talko-Hryncewicza dla nauki rosyjskiej*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 2012, 75, s. 132.

Początkowo pracował w guberni kijowskiej zajmując się głównie położnictwem i ginekologią, leczyl też choroby zakaźne, a ponadto wykonywał drobne zabiegi chirurgiczne. Na początku lat 90. XIX w. wyjechał wraz z żoną na Syberię, gdzie otrzymał posadę lekarza okręgowe w miejscowości Troickosawsk (przy granicy z Mongolią). Oprócz pracy zawodowej realizował swoje pasje związane z antropologią i archeologią prowadząc badania wykopaliskowe.

W 1908 r. przeniósł się do Krakowa. Kierował tu katedrą antropologii na Uniwersytecie Jagiellońskim. Swoje prace publikował zarówno w języku polskim jak i rosyjskim.

Napisał m.in.: „Zarys lecznictwa ludowego na Rusi południowej”, „Położnictwo ludowe na Rusi południowej”, „O medycynie ludowej na Rusi południowej”.

Drukował m.in. w „Medycynie”, „Przeglądzie Lekarskim”, „Gazecie Lekarskiej”. Opracował „Materiały do antropologii Mongolii i Zabajkala”. Jego teksty z dziedziny antropologii i archeologii opierały się zarówno na własnych obserwacjach terenowych jak też lekturze literatury przedmiotu.

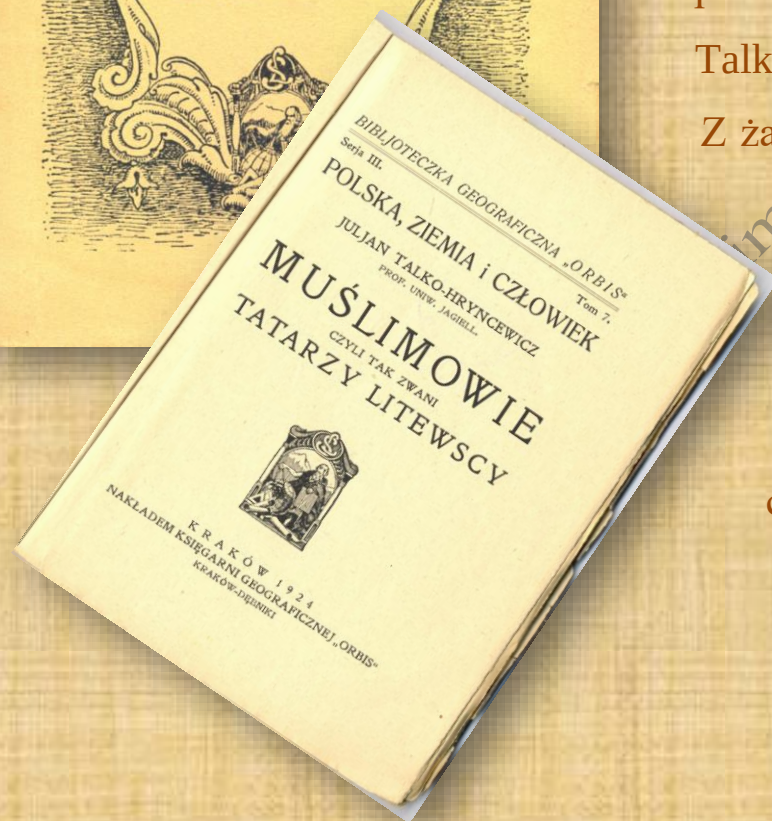
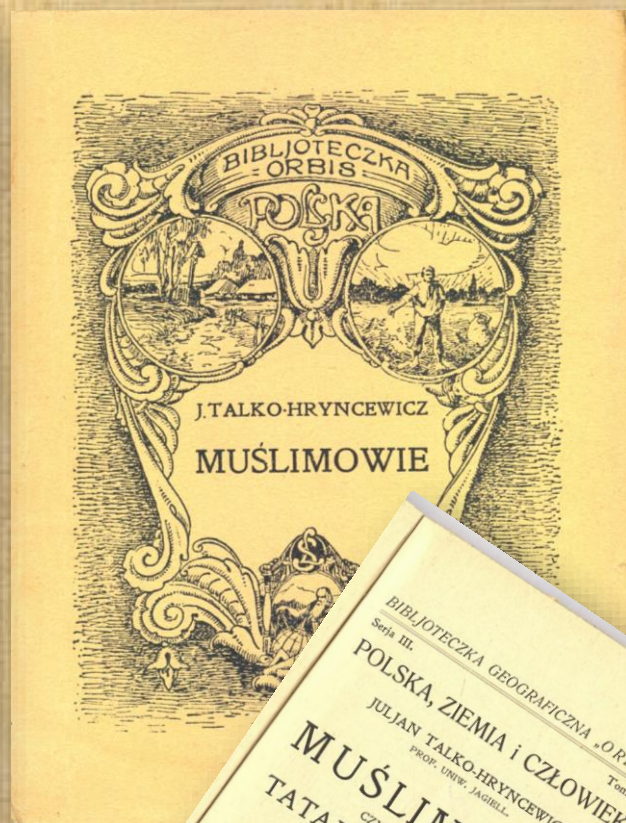
Zmarł 26 kwietnia 1936 r. Został pochowany na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Nekrolog Juliana Talko-Hryncewicza

Źródło: <https://polona.pl/item/za-spokoj-duszy-s-p-juliana-talko-hryncewicza-profesora-uniw-jagiell-odbedzie,MTI5ODgyNjg4/0/#info:metadata> [Dostęp: 2022.03.22].

Biblioteczka „Orbis“ III. 7: J. Talko-Hryncewicz: MUŚLIMOWIE.

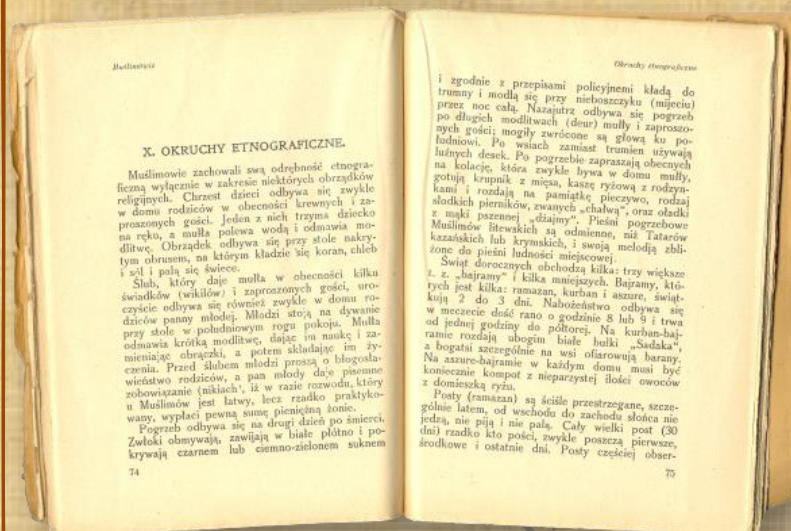
Na okładce, grzbiecie i stronie tytułowej publikacji znalazły się najistotniejsze informacje dotyczące książki:

autor, tytuł, nazwa serii, miejsce i rok wydania, wydawca – to podstawowe dane bibliograficzne identyfikujące pracę Juliana Talko-Hryncewicza.

Z zaś należy w tym miejscu zauważyć, iż papier, na którym wydano tytuł uległ zażółceniu. Miękka okładka zaczyna się powoli kruszyć.

Trzon książki spięto metalowymi zszywkami i sklejono z grzbietem okładki. Stąd też obawa, iż przy kolejnym czytaniu wolumin może się rozpaść.

SPIS TREŚCI.	
I. Pochodzenie i klasyfikacja	5
II. Religia	16
III. Osadnictwo i jego dzieje	22
IV. Wojskowość i organizacja	30
V. Dawne świadectwa Muslimów o ich współwyznawcach	38
VI. Rozkwit i upadek osad tatarskich	47
VII. Muslimowie jako Polacy	55
VIII. Różnorodność plemienna Muslimów	59
IX. Statystyka	66
X. Okruchy etnograficzne	74
XI. Uspołecznienie Tatarów	78
XII. Cechy antropologiczne	82
XIII. Wpływ Wschodu na naszą kulturę	97
XIV. Niektóre wyrazy tureckie i inne wschodnie, używane w polskiej mowie	111
XV. Nazwiska i herby szlachty tatarskiej, które przeszły do rodzin szlacheckich polskich i litewsko-ruskich	119
XVI. Literatura	124

Tekst opracowania podzielono na 16 rozdziałów, przy czym ostatni z nich to bibliografia załącznikowa, czyli literatura, którą autor wykorzystał pisząc „Muslimów...”.

Tekst wzbogacono o dane statystyczne, materiały ilustracyjny: ryciny, rysunki, mapy.

Zastosowano arabską paginację stron, a dodatkowo, w celu usprawnienia korzystania z książki, na górnym marginesie każdej strony występuje żywa pagina.

Żywa pagina:

Powtarzający się na każdej stronicy, powyżej pierwszego wiersza kolumny, skrócony tytuł dzieła, jego części, rozdziału lub treść stronicy, w encyklopediach i słownikach pierwsze albo pierwsze i ostatnie hasło, występujące na danej stronie. Często przytacza się w Ż. p. na kolumnie parzystej nazwisko autora³.

³ Encyklopedia wiedzy o książce, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynaśkowski, Wrocław 1971, s. 2662.

CIEKAWOSTKA...

- W swojej pracy Julian Talko-Hryniewicz wymienia Suwałki jako jedno z miast, w których istniała społeczność tatarska (muzułmańska). Przy ulicy Zarzecze znajduje się nieczynny obecnie mizar – cmentarz mahometański.

Brama wejściowa na suwalski mizar

- Według relacji Haliny Kuczyńskiej⁴ jej mama – Natalia Brzezińska, pochodziła z tatarskiej rodziny Toczaków. Miała troje rodzeństwa, dwóch braci – Stanisława, Leona i siostrę Helenę.

SPIS MIEJSCOWOŚCI

zamieszkanych przez ludność muzułmańską.
(Na mapce ryć. 4 oznaczone półksiężycem i liczbą).

1. Wilno	18. Wysoki Dwór	35. Wasiliszi	52. Słoboda tatarska
2. Niemierz	19. Strawieniki	36. Sobolnice	53. Dukora
3. Petesza	20. Paporcie	37. Niekraszuńce	54. Stuck
4. Rudomino	21. Birsztany	38. Nacza	55. Kleck
5. Sokolniki	22. Rejże	39. Prudziany	56. Osmolowo
6. Kozaklary	23. Butrymańce	40. Tawsiuny	57. Lachowicze
7. Waka	24. Dawgi	41. Iwje	58. Orda
8. Szyrwinty	25. Olita	42. Wiszniew	59. Nieśwież
9. Miedniki	26. Bazary	43. Ponary	60. Stolbce
10. Korzyś	27. Kowno	44. Krewa	61. Maluszyce
11. Merezlany	28. Krejwiany	45. Bienica	62. Tupaly
12. Sorok-Tatary	29. <u>Suwałki</u>	46. Miadziol	63. Ruta
13. Sejmany	30. Sokółka	47. Dziemidki	64. Nowogródek
14. Rykonty	31. Łososna	48. Dolhinów	65. Łowczyce
15. Ozmiana	32. Indura	49. Smolewicze	66. Slonim
16. Onżadów	33. Kryniki	50. Mińsk	67. Sienkiewiczze
17. Olkieni	34. Kruszyniany	51. Śmilowicze	

Rodzina Toczaków.
Z prywatnego archiwum Haliny Kuczyńskiej

⁴ Relacja zarejestrowana w listopadzie 2021 r., dostępna w zbiorach Pracowni Digitalizacji i Historii Mówionej Biblioteki Publicznej im. Marii Konopnickiej w Suwałkach.

BIBLIOGRAFIA

1. Arabas I., *Julian Talko-Hryncewicz – lekarz, uczony i badacz Syberii*, <https://iderepublica.pl/znani-nieznani/indeks/julian-talko-hryncewicz/> [Dostęp: 2022.03.22].
2. *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadlowski, Wrocław 1971.
3. Geograficzna oficyny wydawnicze, <http://www.rmg.maius.uj.edu.pl/documents/74278260/74478871/OFICYNY1.pdf> [Dostęp: 2022.03.22].
4. Matusiewicz A., *Cmentarz mahometański w Suwałkach*, „Jaćwież” 2000, nr 11.
5. Staszek J., Wójcik Z. J., *Związki Juliana Talko-Hryncewicza z Polską Akademią Umiejętności i Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie*, „Prace Komisji Historii Nauki PAU” 2010, t. 10.
6. Supady J., *Zasługi polskiego lekarza i antropologa Juliana Talko-Hryncewicza dla nauki rosyjskiej*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 2012, 75.
7. Talko-Hryncewicz J., *Muślimowie czyli tak zwani Tatarzy litewscy*, Kraków 1924.

Zapraszamy do korzystania z naszych zbiorów

Prezentację przygotowano w Pracowni Digitalizacji i Historii Mówionej Biblioteki Publicznej im. Marii Konopnickiej w Suwałkach.

Pracownia Digitalizacji i Historii Mówionej Biblioteki Publicznej im. Marii Konopnickiej w Suwałkach
Ul. Emilii Plater 33A
16-400 Suwałki
Tel. 87 565 62 46
digi@bpsuwalki.pl; <http://digi.bpsuwalki.pl/>